

**Masarykova univerzita
Ekonomicko-správní fakulta**

BASEL II

Brno, březen 2007

Autor:
Ivana Valová

OBSAH

ÚVOD	3
1 ÚVOD DO PROBLEMATIKY - ZÁKLADNÍ POJMY	3
1.1 Problematika rizik.....	3
1.1.1 Druhy finančních rizik	3
1.1.2 Řízení finančních rizik.....	3
1.1.3 Měření a regulace finančních rizik	4
2 BASILEJSKÝ VÝBOR PRO BANKOVNÍ DOHLED	5
2.1 Regulace finančních rizik	5
2.2 Kapitálová přiměřenost.....	5
2.3 BASLE I	6
2.4 BASLE I – dodatek.....	8
2.5 BASLE II.....	9
3 KAPITÁLOVÁ PŘIMĚŘENOST VERSUS EU A ČR	10
3.1 Vymezení kapitálu v českém bankovním systému	12
3.2 Přehled podzákoných norem ČNB	13
4 BASLE II - AKTUÁLNĚ	14
4.1 Klasifikace pohledávek.....	14
4.2 Úvěrové riziko	14
4.2.1 Měření úvěrového rizika	14
4.2.2 Řízení úvěrového rizika v kontextu kapitálové přiměřenosti	15
4.2.3 Metody výpočtu kapitálového požadavku k úvěrovému riziku.....	15
4.3 Operační riziko	15
4.3.1 Výpočet kapitálového požadavku k operačnímu riziku.....	16
4.4 Kapitálová přiměřenost v bankovním sektoru ČR.....	16
5 PŘÍKLADY	17
5.1 Příklad č. 1	17
5.2 Příklad č. 2.....	17
POUŽITÁ LITERATURA	18

ÚVOD

Pro ekonomiku a život občanů je důležitý stabilní, bezpečný a efektivní finanční sektor a kvalitní služby poskytované finančními institucemi. Činnost finančních institucí je spojena s riziky. Od jiných podnikatelských subjektů se tato rizika poněkud liší. Potenciální zranitelnost finančních institucí je díky nim vysoká. Z tohoto důvodu patří **řízení finančních rizik** k nejdůležitějším činnostem každého finančního subjektu.

O významu finančních rizik svědčí skutečnost, že hlavní postupy řízení, měření a regulace úvěrového a tržního rizika jsou zakotveny v právních dokumentech (například v direktivách Evropské unie a v zákonodárství vyspělých zemí) a v mnoha dokumentech basilejského výboru pro bankovní dohled (*Basle Committee on Banking Supervision*), Mezinárodní organizace komisí pro cenné papíry (*International Organization of Securities Commissions – IOSCO*) a Mezinárodní asociace dohledů nad pojišťovny (*International Association of Insurance Supervisors – IAIS*).

1 ÚVOD DO PROBLEMATIKY - ZÁKLADNÍ POJMY

1.1 Problematika rizik

Činnost finančních institucí je spojena s riziky. Od jiných podnikajících subjektů se však jedná o rizika poněkud odlišná. Z podstaty finančních činností přímo vyplývá, že struktura rozvahy je jiná. Kapitál na straně pasiv představuje pouze několik procent bilanční sumy. Většina zdrojů jsou přijaté vklady a přijaté úvěry, tj. cizí zdroje. Na straně aktiv jsou zejména úvěry a nakoupené cenné papíry. Z tohoto pohledu přímo vyplývá potenciální zranitelnost finančních institucí.

1.1.1 Druhy finančních rizik

Rizika doprovází veškeré aktivity. Na finančních trzích jsou finanční rizika. Mezi hlavní patří úvěrové, tržní, likvidní, operační a obchodní riziko. Nutné je také zmínit systémové riziko v případě, že jakékoli jedno z pěti předchozích rizik způsobí subjektu potíže, které mají negativní dopad na mnoho dalších subjektů nebo na větší část finančního systému.

1.1.2 Řízení finančních rizik

Pro pojem řízení finančních rizik existuje starší pojem řízení aktiv a pasiv, který se postupně vytrácí.

Finanční instituce zavádějí systémy komplexního řízení rizik. Základem je monitorování rizik, do něhož je zaangažováno oddělení řízení rizik, jednotlivá obchodní oddělení, vnitřní audit a právní, finanční a operační skupiny.

Řízení rizika je v kompetenci představenstva a vedení. **Představenstvo** musí stanovit:

- identifikaci a měření rizik,
- limity rizik,
- monitorování a hlášení souladu s limity,
- alokaci kapitálu,
- směrnice pro vývoj nových produktů a jejich zahrnutí do stávající struktury měření rizik.

Oddělení řízení rizik monitoruje a řídí limity úvěrové angažovanosti a limity tržních rizik tím, že bere v úvahu expozici vůči určitým nástrojům, partnerům, odvětvím a geografickým oblastem. Musí být odděleno od vlastního obchodování a přímo odpovědné vrcholovému vedení.

1.1.3 Měření a regulace finančních rizik

Cílem regulace finančních rizik je:

- zabránit selhání regulované finanční instituce, a tím ochránit jejich klienty,
- zajistit důvěru široké veřejnosti ve finanční systém,
- zajistit bezpečný a zdravý chod bankovního systému,
- podpořit účinný a konkurenceschopný finanční systém,
- podpořit měnovou stabilitu.

Banky jsou náchylné k systémové nelikviditě. Tato náchylnost je dána likvidní podstatou bankovních vkladů a nelikvidní podstatou bankovních úvěrů. Ochrana vkladatelů byla zavedena prostřednictvím pojištění vkladů. Regulátoři dále stanovují minimální kapitálové požadavky. Hlavní důraz je kladen na zajištění bezproblémového chodu banky prostřednictvím bankovního dohledu.

Za řízení rizik však není v první řadě odpovědný regulátor, ale vedení regulované instituce. Potřeba mezinárodní dohody o regulaci je důsledkem snahy po regulaci hráčů na světových finančních trzích. Regulace je omezena na několik nástrojů. Hlavní je **kapitálová přiměřenost**.

2 BASILEJSKÝ VÝBOR PRO BANKOVNÍ DOHLED

2.1 Regulace finančních rizik

Do poloviny 70. let neexistovala žádná instituce pro mezinárodní koordinaci domácích regulací domácích a mezinárodních bank.

V roce 1975 byl guvernéry centrálních bank zemí skupiny G-10 vytvořen stálý výbor bankovního dohledu (*Commettee on Banking Regulation and Supervisity Practices – CBRSP*), který byl později přejmenován na **basilejský výbor pro bankovní dohled** (*Basle Committee on Banking Supervision*, dále jen „basilejský výbor“). Nyní se skládá z reprezentantů bankovních dohledů a centrálních bank zemí G-10 a Lucemburska, tj. Belgie, Francie, Itálie, Japonska, Kanady, Lucemburska, Německa, Nizozemí, Švédska, Švýcarska, Velké Británie a USA. Většinou se setkávají v Bance pro mezinárodní platby (*Bank for International Settlements – dále jen „BIS“*) v Basileji, kde je umístěn sekretariát výboru.

Dohody zveřejňované basilejským výborem nejsou právně závazné, jsou určeny jako společný rámec pro bankovní dohled s cílem podpořit konvergenci směrem ke společným metodám a k vytvoření shodných konkurenčních podmínek pro banky působící na mezinárodní úrovni. Dokumenty basilejského výboru mají tedy charakter doporučení členským zemím G-10, ale předpokládá se jejich zapracování do zákonných norem a předpisů, také ostatním zemím se doporučuje jejich přijetí.

Naopak direktivy Evropské unie (dále jen „EU“) stanoví požadavky na zákonodárství členských zemí, a jsou tudíž pro ně nepřímo závazné.

2.2 Kapitálová přiměřenost

Podstatou koncepce kapitálové přiměřenosti je změření rizik daného subjektu a stanovení odpovídající minimální úrovně kapitálu. Spočítaná hodnota kapitálu má být tak velká, aby pokryla potenciální ztráty v budoucnosti z dnešních rizik subjektu.

Základní myšlenkou tedy je, že veškeré potenciální ztráty společnosti v budoucnosti, spojené s dnešními riziky, by měly být pokryty vnitřními zdroji společnosti, tj. kapitálem akcionářů. Naopak již existující ztráty by měly být promítnuty do hospodářského výsledku (a tudíž i kapitálu) společnosti.

Zvyšování kapitálové přiměřenosti znamená vyšší bezpečnost pro klienty, na druhé straně však snižování zisku banky připadajícího na jednotku kapitálu. Zájem regulátorů a akcionářů na hodnotě kapitálové přiměřenosti je protichůdný:

- regulátoři mají zájem na vysoké kapitálové přiměřenosti, což snižuje ziskovost ROE,
- akcionáři mají zájem na vysoké ziskovosti ROE, což snižuje kapitálovou přiměřenost.

Porušení limitu kapitálové přiměřenosti je považováno za významný signál problémů banky. Proto zákon č. 21/1992 o bankách stanoví, že Česká národní banka uloží bance ve správním řízení jedno nebo více opatření k nápravě.

Vývoj kapitálové přiměřenosti

Původní materiál o kapitálové přiměřenosti basilejského výboru ve formě kapitálové dohody (capital *accord*) z roku 1988 i direktivy EU (o vlastních zdrojích a o solventním poměru z roku 1989) stanovily pro banky kapitálové požadavky pouze k **úvěrovému riziku**. Podle těchto dokumentů poměr kapitálu a rizikově vážených úvěrů a dalších aktiv by měl činit minimálně 8 %.

Finanční instituce se stále více kromě tradičních bankovních činností věnovaly obchodování, proto od přijetí basilejské kapitálové přiměřenosti v roce 1988 probíhaly práce na rozšíření kapitálové přiměřenosti za účelem zahrnutí **tržního rizika obchodního portfolia**.

EU zohlednila tržní riziko v kapitálové přiměřenosti v roce 1993, kdy byla vydána direktiva EU o kapitálové přiměřenosti investičních podniků a bank. Basilejský výbor pak zohlednil tržní riziko v kapitálové přiměřenosti v roce 1996, kdy byl vydán dodatek kapitálové přiměřenosti. V současné době je kapitálová přiměřenost, zahrnující úvěrové i tržní riziko, zavedena ve všech zemích EU.

Rozšířená kapitálová přiměřenost tak řeší problematiku dvou hlavních bankovních rizik a neřeší další rizika, jako je vypořádací, likvidní, operační a právní riziko.

2.3 BASLE I

Basilejská kapitálová dohoda (dále jen „BASLE I“) byla zveřejněna v roce 1988. Šlo o novou zásadní regulační směrnici, podle které země G-10 souhlasily se standardem o minimální kapitálové přiměřenosti pro mezinárodní banky, a to pod názvem **kapitálová dohoda** (*capital accord*).

Jednalo se o první krok k celosvětové harmonizaci bankovních dohledů. Tím se liší od regionální harmonizace uvnitř Evropské unie.

BASLE I stanovila kapitálový požadavek vzhledem k úvěrovému riziku. Zavedením kapitálové dohody se sledovalo několik cílů:

- zajistit mezinárodní konvergenci regulací kapitálové přiměřenosti bank s mezinárodní aktivitou,
- snížit konkurenční nerovnost tak, aby banky s nízkou kapitálovou přiměřeností nemohly provádět vyšší rozsah bankovní činnosti a bankám se silným kapitálovým zázemím přebírat klienty,

- zabránit bankám podstupovat nadměrná úvěrová rizika,
- učinit regulační kapitál citlivější na rozdíly v rizicích jednotlivých bank atd.

BASLE I rozlišovala (od 1. 1. 1993) kapitál ve formě:

- tier 1, který obsahuje:
 - základní kapitál akcionářů, tzv. equity.
- tier 2, který obsahuje:
 - rezervy,
 - dlouhodobý podřízený dluh,
 - jiné hybridní typy dluhových nástrojů.

Tabulka č. 1: Kapitálová přiměřenost stanovená BASLE I (od 1. 1. 1993)

$kp = \frac{\text{kapitál}}{rva} = \frac{\text{tier 1} + \text{tier 2} - O}{rva} \cdot 100 \%$	
<p>příčemž má platit:</p> <p>kp ≥ 8 %</p>	
	<p>kp - kapitálová přiměřenost rva - rizikově vážená aktiva O - odčitatelné položky</p>

Pramen: [2], s. 231.

Kapitálová přiměřenost se neuplatňuje pouze ve vyspělých zemích, ale je základním ukazatelem situace bank v rozvíjejících se ekonomikách i v rozvojových zemích. Přes obecně kladné přijetí kapitálové přiměřenosti na finančních trzích, je tento koncept kritizován. Důvodů je hned několik:

- vážení aktiv podle rizika svádí banky, aby obchodní úvěry nahrazovaly státním dluhem na úkor soukromých dlužníků,
- další sporná otázka se vztahuje na jednotnou rizikovou váhu 100 % na obchodní úvěry soukromého sektoru,
- BASLE I nestanovuje žádné směrnice na tvorbu opravných položek k úvěrům,
- opravné položky ve vztahu ke zhoršené kvalitě aktiv nazývá „specifickými rezervami“, které není možné zahrnout do kapitálu pro potřeby kapitálové přiměřenosti,
- BASLE I vymezuje tzv. „obecné rezervy“ jako rezervy, které nejsou alokovány k určitému zhoršení jakékoli skupiny aktiv a jsou tudíž schopné pokrýt ztráty, které není možné nyní identifikovat, „obecné rezervy“ je možné zahrnout do kapitálu tier 2.

2.4 BASLE I – dodatek

Od vydání BASLE I probíhaly práce na doplnění kapitálové přiměřenosti za účelem zahrnutí **tržního rizika**. První návrh měření tržního rizika uveřejnil výbor v roce 1993, který nebyl ze strany bank přijat. V roce 1995 vydal basilejský výbor nový návrh měření tržního rizika.

V lednu 1996 basilejský výbor vydal **dodatek kapitálové dohody** o zahrnutí tržních rizik (*Amendment to the Capital Accord to Incorporate Market Risks*), který obsahuje výpočet kapitálových požadavků na otevřené úrokové, akciové, měnové a komoditní pozice. Pro tento účel banka činí rozdíl mezi bankovním portfoliem (*banking book*) a obchodním portfoliem (*trading book*).

Schéma č. 1: Pokrytí jednotlivých kategorií tržního rizika bankovního a obchodního portfolia kapitálovými požadavky

Bankovní portfolio	úrokové riziko
	akciové riziko
	měnové riziko
	komoditní riziko
Obchodní portfolio	úrokové riziko
	akciové riziko
	měnové riziko
	komoditní riziko

Pramen: [2], s. 234.

BASLE I rozlišuje (od roku 1999) kapitál ve formě:

- tier 1, který obsahuje:
 - základní kapitál akcionářů, tzv. equity.
- tier 2, který obsahuje:
 - rezervy,
 - dlouhodobý podřízený dluh.
- tier 3, který obsahuje:
 - krátkodobý podřízený dluh,
 - čistý zisk obchodního portfolia.

Začlenění tržního rizika do kapitálové přiměřenosti vyvolává řadu kontroverzních otázek:

- rozsah, ve kterém by měl bankovní dohled přizpůsobit standardy kapitálové přiměřenosti ve snaze dosáhnout konkurenční rovnosti mezi bankami a nebankovními investičními podniky,
- není jasně vyjádřen rozdíl mezi obchodním a bankovním portfoliem, což vyvolává možnost obcházení regulačního opatření.

Tabulka č. 2: Kapitálová přiměřenost stanovená BASLE I (od roku 1999)

$kp = \frac{\text{tier 1} + \text{tier 2} - O + \text{tier 3}_{\text{využitý}}}{rva + 12,5 \cdot B} \cdot 100 \%$	
příčemž má platit:	kp - kapitálová přiměřenost
kp ≥ 8 %	rva - rizikově vážená aktiva
	O - odčitatelné položky
	B - kapitálový požadavek
k tržnímu riziku	

Pramen: [2], s. 235.

2.5 BASLE II

Rostoucí složitost bankovního sektoru ukázala, že jednoduchý rámec BASLE I není postačující pro potřeby bankovní praxe. Basilejský výbor 26. 6. 2004 schválil konečnou verzi nových pravidel pro výkon bankovní činnosti a pro výkon dohledu nad bankami (*International Convergence of Capital measurement and Capital Standards*, dále jen „BASLE II“).

Ve stejné době prezentovala Evropská komise konečný návrh novely existujících směrnic 2000/12/ES a 93/6/EHS.

BASLE II představuje revizi původní dohody o kapitálové přiměřenosti BASLE I.

Nový koncept reaguje na rychlý vývoj finančních trhů. Jeho cílem je:

- zvýšení bezpečnosti a stability finančních systémů,
- zavedení přesnějších a citlivějších pravidel při řízení rizik a výpočet regulatorního kapitálu,
- sblížení regulatorních kapitálových požadavků s měřením rizik,
- motivace k rozsáhlejšímu zveřejňování rizikových expozic bank tak, aby roli regulátora sehrával částečně i trh.

Tyto cíle se promítají:

- v citlivějším přístupu k měření rizik v závislosti na rizikovém profilu banky,
- v přesnějších postupech kvantifikace regulatorního kapitálu každé jednotlivé banky.

Nová Basilejská dohoda je založena na 3 pilířích:

- **1. pilíř – minimální kapitálové požadavky**
První pilíř je přímým pokračováním BASLE I, stanovuje minimální regulatorní kapitálové požadavky pro úvěrové, tržní a nově i pro operační riziko a poskytuje širší

nabídku možností – metod měření rizik pro stanovení kapitálového požadavku, včetně vlastních modelů bank.

- **2. pilíř – proces dozoru**

Druhý pilíř upravuje proces hodnocení dostatečnosti kapitálu dané banky orgánem dozoru (mezi institucí a příslušným dohlížitelem funguje aktivní dialog, který má zajistit, aby byly uplatňovány spolehlivé interní postupy pro posouzení kapitálových požadavků týkajících se rizikového profilu skupiny), dále pak spolehlivost a kvalitu řídicích a kontrolních mechanismů banky.

- **3. pilíř – tržní disciplína**

Třetí pilíř je zaměřen zejména na problematiku transparentnosti a zveřejňování informací bankami. Nový koncept stanoví požadavky na uveřejňování v různých oblastech, včetně uveřejňování metod použitých při propočtu kapitálové přiměřenosti.

Podle nových pravidel kapitálové přiměřenosti by mělo být postupováno od roku 2007.

S ohledem na připojení se České republiky k Evropské unii (od 1. 5. 2004) je nutné uvést, že pro Českou republiku je a nadále bude směrodatná podoba BASLE II po transformaci do unijního práva. Ta se v některých dílčích případech může více či méně lišit od výchozího dokumentu vydaného basilejským výborem.

3 KAPITÁLOVÁ PŘIMĚŘENOST VERSUS EU A ČR

V roce 1989 přijala Evropská unie dvě směrnice (OFD a SRD), které byly reakcí na právě vydanou Basel I. V podstatě se dá říci, že uvedené směrnice kopírovaly obsah Basel I a k úvěrovému riziku přistupovaly v podstatě stejným způsobem. OFD definovala vlastní zdroje, SDR pak rizikové váhy pro jednotlivé druhy aktiv.

Ve státech EU vznikla potřeba, aby byly definované minimální kapitálové požadavky pro investiční podniky tak, aby byly zabezpečené rovné podmínky pro banky a investiční podniky. Navíc Basilejský výbor pro bankovní dohled doporučil zahrnout do požadavek kapitálové přiměřenosti další rizika.

14. července 2004 zveřejnila Evropská Komise návrh směrnice doplňující druhou směrnicí o kapitálové přiměřenosti (č. 93/6/EHS, dále jen „směrnice o kapitálových požadavcích“. tzv. CAD) a konsolidovanou směrnicí o bankovníctví (č. 2000/12/ES).

Směrnice o kapitálových požadavcích:

- je legislativním nástrojem, jehož prostřednictvím bude v EU uplatněna nová Basilejská dohoda vypracovaná basilejským výborem pro bankovní dohled,
- vztahuje se na veškeré úvěrové instituce a investiční firmy působící v EU.

Jejím cílem je:

- zvýšení ochrany spotřebitelů,
- posílení finanční stability,
- podpora konkurenceschopnosti evropského průmyslu ve světě,
- zabezpečení solidního základu pro rozšiřování a inovaci podniků prostřednictvím přesunu kapitálu.

Banky a investiční firmy si mohou zvolit z několika možností měření úvěrových a operačních rizik a snižování úvěrových rizik.

Cílem je zajistit přiměřenost právního rámce a podnítit menší instituce, aby přešly k pokročilejším metodám, které jsou sice nákladnější (jsou totiž založeny na interních modelech vytvořených danými institucemi), ale zároveň citlivější k rizikům (výsledkem jejich použití je tudíž snížení kapitálových výdajů).

Následující tabulka zobrazuje rozdíly mezi směrnicemi CAD a předpisy vydanými Basilejským výborem. Odlišnosti se projevují zejména ve třetím pilíři Basel II.

Tabulka č. 3: Rozdíly mezi směrnicemi CAD a BASEL II

	Basel II	Směrnice CAD	Shodnost ano/ne
Podřízený dluh	max. 50 % Tier 1	max. 50 % Tier 1	ano
Tier 2	max. do výšky Tier 1	není stanoveno	-
Všeobecné rezervy	do 1,25 RVA	není omezeno	-
Krytí ztrát	50 % od Tier 1, 50 % od Tier 2		ano
Tier 2 + Tier 3	≤ Tier 1		ano
Tier 3	≤ 205 % Tier 1 + Tier 2	není řešeno	-
Tier 3	Slouží na pokrytí kapitálových potřeb vzhledem k tržnímu riziku; kreditní a operační riziko je krité prostřednictvím Tier 1 a Tier 2.		
Ostatní	-	k otázkám sekuritizace aktiv bank a investičních společností se nevyjadřuje	-

3.1 Vymezení kapitálu v českém bankovním systému

Pro výpočet kapitálové přiměřenosti se kapitál definuje v širší podobě než jako základní kapitál (základní jmění), dále jsou stanovena různá omezení. Náplň všech tří částí (tier 1, tier 2 a tier 3) je v obecné podobě v jednotlivých zemích shodná; konkrétní a podrobnější vymezení je však záležitostí každé země.

Tabulka č. 4: Vymezení kapitálu pro výpočet kapitálové přiměřenosti bank v českém bankovním setoru

1) vlastní kapitál

- splacený základní kapitál zapsaný v obchodním rejstříku,
- splacené emisní ážio,
- povinné rezervní fondy,
- ostatní rezervní fondy vytvořené ze zisku po zdanění,
- nerozdělený zisk,
- od vlastního kapitálu se odečítají neuhrazená ztráta a některé další položky.

2) dodatkový kapitál:

- rezervy na krytí obecných rizik do výše 1,25 % rizikově vážených aktiv bankovního portfolia,¹⁾
- přijatý termínovaný podřízený dluh do výše 50 % vlastního kapitálu a se lhůtou splatnosti nad 5 let (v posledních 5 letech splatnosti se pro účely započtení do dodatkového kapitálu snižuje každoročně o 20 %),
- ostatní kapitálové fondy.

3) krátkodobý podřízený dluh:

- přijatý podřízený dluh se lhůtou splatnosti od 2 do 5 let.

Pramen: Chyba! Nenalezen zdroj odkazů., s. 368-369.

Mezi kapitálem, který vstupuje do výpočtu kapitálové přiměřenosti, a účetně vykazovaným vlastním kapitálem banky existuje rozdíl. Odlišná struktura kapitálu v účetním pojetí a kapitálu pro kapitálovou přiměřenost je znázorněna na obrázku.

Z obrázku (viz schéma č. 2) je zřejmé, že kapitál pro potřeby kapitálové přiměřenosti je z hlediska jeho struktury tvořen třemi základními složkami Tier 1, Tier 2 a Tier 3.

Vrstvení kapitálu pro potřeby kapitálové přiměřenosti vyjadřuje schopnost jednotlivých vrstev ke krytí ztrát. Nejvyšší schopnost ke krytí ztrát má Tier 1, který je vlastním zdrojem banky. Složky Tier 2 a Tier 3 mají nižší schopnost krytí ztrát, protože zahrnují cizí zdroje (podřízený

¹⁾ Jde o složky kapitálu (a pasiv) obchodní banky – nelze zaměňovat s příbuznými termíny celkové rezervy, povinné minimální rezervy a (dobro)volné rezervy, které patří do aktiv obchodní banky.

dluh a rezervy) započitatelné za určitých podmínek do regulatorního kapitálu.

Rizikově vážená aktiva

Pro výpočet kapitálové přiměřenosti jsou jednotlivé druhy aktiv přepočítávány tzv. váhami rizikovosti. Doporučené váhy činí 0, 20, 50 a 100 %.

3.2 Přehled podzákonných norem ČNB

- Vyhláška o kapitálové přiměřenosti bank

Kapitálová přiměřenost představuje dnes jeden ze základních nástrojů bankovní regulace. Její podstata je založena na tom, že stanoví minimální výši kapitálu, kterou banka musí vzhledem ke struktuře a rizikovosti svých obchodů udržovat. Požadovanou výši kapitálu vyjadřují tzv. kapitálové požadavky, které jsou složeny z:

- **kapitálového požadavku A**, který se rovná kapitálovému požadavku k úvěrovému riziku bankovního portfolia,²⁾
 - **kapitálového požadavku B**, který se rovná součtu kapitálových požadavků vzhledem k úvěrovému riziku obchodního portfolia,³⁾ riziku angažovanosti a tržním rizikům (úrokovému, akciovému, měnovému a komoditnímu) obchodního portfolia.
- Opatření ČNB, kterým se stanoví pravidla pro posuzování pohledávek
 - Opatření ČNB k vnitřnímu řídicímu a kontrolnímu systému banky
 - Opatření, kterým se stanoví minimální požadavky na uveřejňování informací bankami

²⁾ Bankovní portfolio zahrnuje nástroje nezařazené do obchodního portfolia, zejména nástroje, u nichž má banka úmysl a schopnost držet je do jejich splatnosti.

³⁾ Obchodní portfolio obsahuje zejména nástroje držené za účelem obchodování, s cílem dosáhnout zisku v krátkodobém horizontu z cenových rozdílů.

4 BASLE II - AKTUÁLNĚ

4.1 Klasifikace pohledávek

Podle uvedených a případě dalších kritérií zařadí banka pohledávku do jedné z těchto kategorií:

- standardní pohledávky,
- sledované pohledávky
- nestandardní pohledávky
- pochybné pohledávky
- ztrátové pohledávky

Nestandardní, pochybné a ztrátové pohledávky jsou označeny termínem ohrožené pohledávky.

Tvorba opravných položek souvisí s očekávanou ztrátou, přičemž touto ztrátou se rozumí již existující ztráta. Neočekávaná ztráta (tj. potenciální ztráta) je řešena kapitálovými požadavky.

Banka stanoví výši opravné položky:

- rozdílem mezi jistinou pohledávky zvýšenou o naběhlé příslušenství (úroky a poplatky) a bankou zohledněným zajištěním pohledávky, přičemž tento rozdíl vynásobí koeficientem
 - 0,01 u sledované pohledávky
 - 0,2 u nestandardní pohledávky
 - 0,5 u pochybné pohledávky
 - 1,0 u ztrátové pohledávky
- rozdílem mezi rozvahovou hodnotou pohledávky a současnou hodnotou očekávaných peněžních toků z pohledávky diskontovaných efektivní úrokovou sazbou.

4.2 Úvěrové riziko

4.2.1 Měření úvěrového rizika

Smyslem měření úvěrového rizika je kvantifikace rizika, tedy určení možné ztráty z úvěrových obchodů. Na základě kvantifikace možné ztráty banka provádí rozhodnutí o realizaci obchodu, o výši úrokové sazby a způsobu jeho zajištění, tvorbě rezerv či opravných položek a o variantách jeho dalšího sledování.

Snahou každé banky je minimalizovat úvěrové riziko již na úrovni jednotlivých obchodů s klienty. Výsledkem procesu měření úvěrového rizika je zjištění bonity klienta a zařazení úvěrového obchodu do určité ratingové kategorie.

Bonitou klienta se rozumí souhrnné označení pro kvalitu právních, finančních a ekonomických charakteristik klienta, které jsou důležitými indikátory jeho schopnosti a ochoty splnit závazek vůči bance.

Ratingem se rozumí proces stanovení bonity klienta a její vyjádření pomocí pevně stanovené stupnice. Podle toho, kdo ratingové hodnocení vytvoří, lze rozlišit dvě základní formy ratingu:

- externí rating, který je stanoven externí ratingovou agenturou;
- interní rating, který stanoví banka sama.

Pro stanovení stupňů interního ratingu banky využívají zpravidla kombinaci metod (např. expertní hodnocení interních specialistů na danou oblast, matematicko-statistické metody).

4.2.2 Řízení úvěrového rizika v kontextu kapitálové přiměřenosti

Základním motivem existence kapitálové přiměřenosti je to, aby banka držela dostatečné množství kapitálu, který v dobách nepříznivého vývoje slouží jako polštář ke krytí neočekávaných ztrát.

Ekonomický kapitál představuje odhad bankovních manažerů o výši kapitálu, který je nutno udržovat pro případ neočekávaných ztrát. Regulační kapitál je určován příslušnými regulátory za účelem krytí neočekávaných ztrát, a to na takové úrovni, aby byla udržena stabilita bankovního sektoru jako celku. Nová pravidla kapitálové přiměřenosti obsažená v Basel II by měla přispět ke konvergenci regulačního kapitálu směrem k ekonomickému kapitálu.

4.2.3 Metody výpočtu kapitálového požadavku k úvěrovému riziku

Basel II bankám umožňuje vybrat si pro výpočet kapitálového požadavku k úvěrovému riziku mezi třemi metodami:

1. Standardizovaný přístup (Standardized Approach)
2. Základní IRB přístup (Foundation Internal Ratings-Based Approach)
3. Pokročilý IRB přístup (Advanced Internal Ratings-Based Approach)

4.3 Operační riziko

Operační riziko představuje situaci, kdy na straně banky dojde k chybě, v důsledku které vznikne bance samotné nebo klientovi ztráta, již musí banka následně uhradit. V souvislosti s tímto rizikem se často mluví o nedostatečné kontrole všech procesů v bance.

4.3.1 Výpočet kapitálového požadavku k operačnímu riziku

BASEL II definuje tři způsoby výpočtu kapitálového požadavku k operačnímu riziku, jež se ode sebe liší složitostí výpočtu.

Nejjednodušší metodou, kterou banky mohou používat, je metoda základního ukazatele (Basic Indicator Approach). Je určena zejména menším bankám s jednoduchými transakcemi a méně vyvinutým systémem řízení operačního rizika.

Druhou metodou, kterou banky mohou používat, je standardizovaná metoda (Standardised Approach). Tato metoda je výrazně složitější než výše uvedená metoda základního ukazatele.

Třetí a nejsložitější metodou jsou tzv. pokročilé metody (advanced Measurement Approach). Na rozdíl od výše uvedených metod může banka při jejich použití ovlivnit výši kapitálového požadavku.

Tabulka č. 5: Metody výpočtu kapitálového požadavku k operačnímu riziku.

→ růst složitosti výpočtu →		
Metoda základního indikátoru	Standardizovaná metoda	Pokročilé metody
← náročnost na kapitál ←		

4.4 Kapitálová přiměřenost v bankovním sektoru ČR

Tabulka č. 6: Kapitálové požadavky a kapitálová přiměřenost v bankovním sektoru ČR

	31. 12. 2003	31. 12. 2004	31. 12. 2005	31. 12. 2006
Kapitál v mil. Kč	142 639	145 735	167 142	183 744
Kapitálové požadavky k bankovnímu portfoliu v mil. Kč	73 294	85 758	105 159	121 970
Kapitálové požadavky k obchodnímu portfoliu v mil. Kč	5 545	7 040	7 596	8 703
Kapitálová přiměřenost v %	14,47	12,56	11,86	11,25

Pramen: ČNB.

Z tabulky je zřejmé, že v jednotlivých letech v celkových kapitálových požadavcích výrazně převažuje kapitálový požadavek k úvěrovému riziku bankovního portfolia. Je tomu tak proto, že v bilanci českého bankovního sektoru převažují aktiva bankovního portfolia (zejména úvěry) a ta jsou zároveň nejrizikovější složkou aktiv.

5 PŘÍKLADY

5.1 Příklad č. 1

Následující tabulka zobrazuje příklad výpočtu kapitálové přiměřenosti.

Tabulka č. 7: Výpočet kapitálové přiměřenosti

Druha aktiva (A_i)	Výše aktiva A_i		Váha rizikovosti (W_i)	$A_i W_i$	
	Banka A	Banka B		Banka A	Banka B
Pokladní hotovost	50	60	0,1	0	0
Pohledávky vůči bankám do 1 roku	100	150	0,2	20	30
Hypoteční úvěry	200	140	0,5	100	70
Pohledávky vůči bankám nad 1 rok	100	200	0,5	50	100
Pohledávky vůči soukromému sektoru	350	300	1,0	350	300
Celkem	800	850	X	520	500
Kapitál: Banka A = Banka B = 40					
Kapitálová přiměřenost banky A (%)			Kapitálová přiměřenost banky B (%)		
K celkovým aktivům: $40/800 = 5,0 \%$			K celkovým aktivům: $40/850 = 4,7 \%$		
K rizikově váženým aktivům: $40/520 = 7,7 \%$			K rizikově váženým aktivům: $40/500 = 8,0 \%$		
Banka A neplní kapitálovou přiměřenost.			Banka B plní kapitálovou přiměřenost.		

Pramen: Chyba! Nenalezen zdroj odkazů. s. 370.

Poznámka: Výpočet kapitálové přiměřenosti při zohlednění rizikově vážených aktiv a abstrakci od úvěrových ekvivalentů podrozvahových položek a krytí tržního rizika.

5.2 Příklad č. 2

Určete kapitálovou přiměřenost banky, pokud máte k dispozici následující informace:

- objem kapitálu pro výpočet kapitálové přiměřenosti je 3 996 000 000 Kč;
- kapitálový požadavek B je roven 200 000 000 Kč;
- banka nemá žádná podrozvahová aktiva;
- hodnota rozvahových aktiv bankovního portfolia a jejich rizikové váhy dle ČNB jsou uvedeny v následující tabulce.
-

Aktiva	Hodnota v Kč	Riziková váha
1. Bankovky a mince	19 440 000 000,-	0
2. Vklady u centrální banky	19 980 000 000,-	0
3. Pohledávky za bankami v ČR	18 360 000 000,-	0,2
4. Úvěry soukromých firmám	32 400 000 000,-	1
5. Ostatní aktiva	4 428 000 000,-	1
Celkem	94 608 000 000,-	-

Řešení

Rizikově vážená rozvahová aktiva =

$$= 19\,440 \times 0 + 19\,980 \times 0 + 18\,360 \times 0,2 + 32\,400 \times 1 + 4\,428 \times 1 = 40\,500 \text{ mil Kč}$$

Vzhledem k tomu, že banka nemá žádná podrozvahová aktiva, jsou rizikově vážená rozvahová aktiva rovna rizikově váženým aktivům.

$$\text{Kapitálový požadavek A} = 0,08 \times \text{RVA} = 0,08 \times 40\,500 = 3\,240 \text{ mil Kč}$$

Kapitálová přiměřenost =

$$= (\text{Kapitál} / (\text{Kapitálový požadavek A} + \text{Kapitálový požadavek B})) \times 0,08 =$$

$$= (3\,996 / (3\,240 + 200)) \times 0,08 = 0,0929$$

Kapitálová přiměřenost banky tedy činí **9,29 %** a splňuje minimálně požadovanou úroveň ve výši 8 %.

POUŽITÁ LITERATURA

- [1] DVOŘÁK, P. *Bankovníctví pro bankéře a klienty*. 3. vyd. Praha: Linde, 2005. 681 s. ISBN 80-7201-515-X.
- [2] JÍLEK, J. *Finanční rizika*. 1. vyd. Praha: GRADA Publishing, 2000. 635 s. ISBN 80-7169-579-3.
- [3] PETRJÁNOŠOVÁ, B. *Bankovní management*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2004. 132 s. ISBN 80-210-3481-5.

Internetové zdroje informací

- [4] <http://www.cnb.cz> (oficiální webové stránky České národní banky)
- [5] <http://www.czech-ba.cz> (oficiální webové stránky České bankovní asociace)
- [6] <http://www.europa.eu.int> (portál Evropské unie)

Právní předpisy

- [7] Opatření České národní banky č. 2/2002 o kapitálové přiměřenosti bank a dalších pravidlech obezřetného podnikání na individuálním základě ze dne 3. 7. 2002, platné od 1. 1. 2003.
- [8] Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2000/12/ES ze dne 20. března 2000 o přístupu k činnosti úvěrových institucí a o jejím výkonu.
- [9] Vyhláška České národní banky č. 333/2002 Sb., kterou se stanoví pravidla obezřetného podnikání ovládajících osob na konsolidovaném základě ze dne 3. 7. 2002.
- [10] Zákon č. 21/1992 Sb., o bankách, ve znění pozdějších předpisů.